

EVALUAREA UNOR EFECTE ALE REORGANIZĂRII REȚELEI DE LABORATOARE A SISTEMULUI DE SĂNĂTATE PUBLICĂ

Octavian GRAMA,
IP Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie
Nicolae Testemițanu

Rezumat

Studiul a vizat evaluarea unor efecte ale reorganizării rețelei de laboratoare și a stării de funcționalitate (resurse normative, tehnice și profesionale) a sistemului de laboratoare existent al sănătății publice, în perspectiva reducerii inechităților în distribuirea și utilizarea serviciilor de sănătate publică. A fost elaborat un model de laborator performant (regional), corespunzător legislației naționale și directivelor europene, sarcinilor actuale și de perspectivă ale sănătății publice. Rezultatele acestui studiu reprezintă și o reflectare a satisfacției angajaților și a utilizatorilor de servicii de laborator în domeniul sănătății publice. Așadar, au fost elucidate trei aspecte: situația actuală din domeniul serviciului de laborator al sănătății publice; rolul laboratoarelor de performanță și satisfacția angajaților/utilizatorilor de servicii de laborator în domeniul sănătății publice.

Cuvinte-cheie: serviciu de laborator, laborator performant (regional), satisfacția angajaților și a utilizatorilor de servicii de laborator în domeniul sănătății publice

Summary

The assessing of the efficacy and functionality of the laboratory system of the public health

The study assessing the efficacy and functionality (regulatory, technical and professional resources) of the current laboratory system of the public health in the perspective of reduction of inequities in distribution and use of public health services. Was developed, based on the studies realized, a model of a (regional) high-performance laboratory, harmonized with the national laws and European Directives, as well as with current and future tasks of the public health. The results of this study are path-finding appreciation of satisfaction of the staff and laboratory services users in the public health sector. Therefore, three aspects were elucidated: the current situation in the field of public health laboratory service; the role of performance laboratories and the satisfaction of employees and users of laboratory services in the field of public health.

Keywords: laboratory service, high-performance laboratory (regional), satisfaction of the staff and laboratory services, users in the public health sector

Резюме

Оценка некоторых последствий реорганизации лабораторной системы общественного здравоохранения

Целью исследования является оценка некоторых последствий реорганизации лабораторной сети и состояния функциональных возможностей (нормативных, технических и профессиональных ресурсов) существующей

лабораторной системы общественного здравоохранения с целью уменьшения неравенства в распределении и использовании услуг общественного здравоохранения. Была разработана высокоэффективная (региональная) лабораторная модель, синхронизированная с национальным законодательством и европейскими директивами, для текущих и перспективных задач общественного здравоохранения. Результатом этого исследования также является определение удовлетворенности сотрудников и пользователей лабораторных услуг в области общественного здравоохранения. Таким образом, были раскрыты три аспекта: текущая ситуация в лабораторной системе; роль высокоэффективных лабораторий и удовлетворенность сотрудников/пользователей лабораторных услуг в области общественного здравоохранения.

Ключевые слова: лабораторная сеть, высокоэффективная (региональная) лабораторная модель, удовлетворенность сотрудников и пользователей лабораторных услуг в области общественного здравоохранения

Introducere

Rețeaua de laboratoare a sistemului de sănătate publică, la moment și pe viitor, reprezintă veriga principală în asigurarea protecției sănătății populației [26, 27] și în prevenirea bolilor și a altor pericole din mediu, care pot afecta viața și sănătatea populației Republicii Moldova. Rolul sistemului de sănătate publică a fost întotdeauna reducerea și/sau eliminarea riscurilor ce ar putea afecta starea de sănătate a oamenilor [1, 8, 10, 17, 18, 19]. În colaborare cu subdiviziunile operative ale centrelor de sănătate publică (CSP), laboratoarele oferă răspuns/diagnostic în cadrul supravegherii bolilor și a factorilor de risc, supravegherii factorilor din mediu de diferit gen (biologici, chimici, fizici și radiologici) și în situații de urgență în sănătatea publică [22, 23]. Actualitatea problemei abordate constă în existența riscurilor de sănătate publică privind expunerea teritoriului țării, a riscului de apariție a multiplelor stări excepționale de diferite genuri (inundații, seisme, valuri de temperaturi excesive, secete, înzăpeziri, poleiuri, grindină, furtuni, incendii și alte fenomene), toate având impact asupra sănătății publice și existând necesitatea de monitorizare și pronosticare, precum și necesitatea stringentă a sistemului de sănătate publică în reorganizarea serviciilor de laborator, cu ulterioara îmbunătățire a acestora.

Societatea modernă, în dezvoltarea sa, se confruntă cu un șir de factori noi cu un potențial impact asupra sănătății, care la rândul lor impun sarcini specifice față de sistemul de sănătate publică, cum ar fi necesitatea de supraveghere, monitorizare și acțiuni de intervenție complexe [3, 8, 11, 17, 20, 24]. Printre acești factori pot fi nominalizați: migrația internă și cea externă; globalizarea comerțului și a circuitului alimentar; crearea substanțelor și a tehnologiilor noi; intensificarea schimbărilor climatice, a frecvenței dezastrelor naturale și tehnogene; apariția agenților patogeni noi, cu potențial de răspândire rapidă; adaptarea microbilor la noile condiții de mediu și creșterea rezistenței lor la mijloacele existente de tratament și de profilaxie; riscul producerii unor accidente, acte de terorism cu utilizarea agenților biologici, chimici, radiologici, cu contaminarea mediului ambiant (sol, apă, aer, produse alimentare, furaje etc); dezvoltarea noilor sisteme și tehnologii informaționale (telefonie mobilă, transport date) etc.

Prevenirea răspândirii, la nivel național și la nivel internațional, a riscurilor pentru sănătatea publică, precum și intensificarea comerțului internațional, determinate de factorii menționați, de comun cu realizarea prevederilor Regulamentului Sanitar Internațional (2005), determină imperativul pentru fortificarea corespunzătoare a capacității laboratoarelor din domeniul sănătății publice de nivelele național și teritorial, cu dotarea acestora adecvată sarcinilor [2, 16, 18].

În ultimele decenii se atestă o creștere a solicitărilor de servicii de sănătate publică, determinată de necesitatea asigurării securității sanitar-epidemiologice și inofensivității pentru sănătatea umană în condițiile de implementare a sistemelor noi de supraveghere a stării de sănătate a populației în raport cu factorii de mediu și ocupaționali, de lansare pe piață a noilor produse, mărfuri și servicii etc. În Republica Moldova, reorganizarea controlului de laborator al sistemului de sănătate publică a argumentat inițierea unui studiu asupra problemei existente privind posibilitățile de organizare a serviciului de laborator din cadrul Serviciului de Supraveghere de Stat a Sănătății Publice (SSSSP), la nivel teritorial și la nivel național, cu fortificarea ulterioară a acestuia.

Extinderea lucrărilor analitice de laborator și introducerea tehnologiilor avansate de cercetare au condus la o creștere semnificativă a cunoștințelor și a abilităților specialiștilor de laborator [25]. În prezent, cercetarea de laborator dispune de o bază științifică solidă.

În conformitate cu Planul de acțiuni al Guvernului Republicii Moldova pentru anii 2016–2018, începând cu 1 iulie 2016 a fost inițiată prima etapă a reformei sistemului de sănătate publică, soldată cu

regionalizarea serviciilor de laborator, cu crearea a 10 laboratoare de performanță în 10 centre de sănătate publică (CSP) teritoriale. Prin această consolidare s-a obținut optimizarea cheltuielilor financiare, creșterea calității și a eficienței serviciilor de respective. Ca parte integrantă a Sistemului Supravegherii de Stat a Sănătății Publice, laboratoarele Centrului de încercări de laborator al Centrului Național de Sănătate Publică (CNSP) / Agenției Naționale pentru Sănătate Publică (ANSP) prestează diverse servicii de monitorizare a riscurilor pentru sănătatea populației [20]. Laboratoarele Centrului de încercări de laborator sunt acreditate de Centrul Național de Acreditare *MOLDAC* și, la adresarea solicitantului prin Ghișeul unic, efectuează:

- investigații pentru avizare sanitară a produselor alimentare, articolelor industriale, produselor chimice și cosmetice, apelor minerale, potabile și reziduale, plantelor medicinale; atestarea locurilor de muncă etc. (indicatori chimici: pesticide, metale toxice, micotoxine, aditivi alimentari, substanțe organice și anorganice, indicatori microbiologici, radiologici, toxicologici);
- investigații ale factorilor fizici: zgomot, vibrație, infrasunet; câmp electric, electromagnetic; iradiere electromagnetică generate de tehnica de calcul, iradiere ionizante etc.;
- investigații/măsurări radiologice: controlul dozimetrelor individuale, monitoringul dozimetric individual al expușilor profesional la radiații ionizante, arhivarea datelor, evaluarea expunerii cu eliberarea certificatelor; testări tehnico-radiologice, controlul calității instalațiilor radiologice și nucleare, cu eliberarea buletinelui; efectuarea măsurătorilor dozimetrice, radiometrice generale la locurile de activitate ale expușilor profesional și în locurile de trai ale populației; calcule tehnico-radiologice ale eficienței barierelor staționare de protecție de la sursa (generatorul) de radiații ionizante; determinarea radonului în încăperi și edificii publice;
- investigații toxicologice.

Complexitatea sistemului de laborator necesită să fie luați în considerare mulți factori pentru asigurarea calității lucrărilor de laborator. Acești factori sunt: mediul ocupațional, procedurile de control al calității, transferul de informații, înregistrare, angajați cu cunoștințe și competențe înalte, reactivi și echipamente de calitate.

Scopul cercetării efectuate a fost evaluarea unor efecte ale reorganizării rețelei de laboratoare a sănătății publice întru sporirea calității și a performanțelor acestora, orientate spre îmbunătățirea supravegherii, prevenirii și protecției sănătății, precum și spre reducerea inechităților în distribuirea și utilizarea serviciilor de laborator.

Materiale și metode

Studiul prezent a vizat aspectele actuale ce țin de optimizarea activității sistemului de laborator din sănătatea publică în condițiile socioeconomice noi. El a fost realizat în baza datelor statistice oficiale, a datelor chestionării personalului atât din laboratoarele de performanță, cât și din filiale, precum și a beneficiarilor investigațiilor de laborator [4–7]. Cercetarea a fost efectuată conform cerințelor pentru studiile descriptive, care au ca scop descrierea fenomenelor existente. Datele primare au fost prelucrate computerizat, cu utilizarea programului statistic pentru științe – programele *Statistica 6.0* (Stat soft Inc), *EXCEL* și *SPSS 16.0* (SPSS Inc), cu ajutorul funcțiilor și al modulelor acestor programe.

Rezultate obținute

Rolul sistemului de sănătate publică constă în reducerea și/sau eliminarea riscurilor ce ar putea afecta starea de sănătate a populației. În Republica Moldova, ca și în majoritatea țărilor de pe glob, strategia de combatere și de profilaxie a riscurilor este o direcție prioritară a sistemului de sănătate, fiind reflectată în legislație și în publicațiile savanților din țară din ultimii ani. Ca o componentă de bază a SSSSP, rețeaua de laboratoare, în prezent și pe viitor, reprezintă veriga principală în asigurarea protecției sănătății populației, în prevenirea bolilor și a altor pericole din mediu, care pot afecta viața și sănătatea populației Republicii Moldova. În colaborare cu subdiviziunile operative ale centrelor de sănătate publică, laboratoarele oferă răspuns/diagnostic în cadrul supravegherii bolilor și a factorilor de risc, al supravegherii factorilor din mediu de diferit gen (biologici, chimici, fizici și radiologici) și în situații de urgență în sănătatea publică [9, 13].

Ținând cont de sarcinile actuale, constatăm că astăzi capacitatea laboratoarelor sistemului de sănătate publică la nivel de raion (teritoriu) este insuficientă pentru a oferi un răspuns/diagnostic adecvat așteptărilor, inclusiv celor de intervenție în urgențe de sănătate. Motivul de bază constă în lipsa sau insuficiența mijloacelor tehnice, a echipamentului, precum și asigurarea inadecvată cu cadre instruite pentru operarea echipamentului performant. Astfel, s-a propus să fie optimizat numărul de state de personal egal cu 630,5 unități, existent până la reorganizare, până la 498 de unități, iar economia preconizată să fie utilizată pentru sporirea salarizării personalului.

Reorganizarea rețelei de laboratoare a sistemului de sănătate publică a fost parte componentă a politicii de optimizare și eficientizare, în beneficiul sănătății populației, în conformitate cu prevederile legale, ale politicii naționale de sănătate, ale

regulamentului Serviciului de Supraveghere de Stat a Sănătății Publice și ale Programului de stat privind dezvoltarea și dotarea tehnico-materială a sistemului de sănătate publică. Reorganizarea rețelei de laboratoare se înscrie în obiectivul de reformare a sistemului de sănătate inițiat și pornește de la identificarea problemelor prioritare existente, trasează modalitățile de abordare și de intervenție care, în condițiile unei implementări consecvente, vor asigura obținerea rezultatelor scontate pentru performanța sistemului de sănătate și pentru starea de sănătate a populației, inclusiv în condițiile unor resurse umane și financiare limitate [12, 13, 14].

De asemenea, reorganizarea inițiată ține cont de prevederile Planului european de fortificare a capacităților serviciilor de sănătate publică și se încadrează în politicile regionale actuale ale Organizației Mondiale a Sănătății (OMS) [18, 19, 24, 27].

Fortificarea capacităților rețelei de laboratoare a fost necesară pentru sporirea calității și a performanțelor serviciilor de sănătate publică orientate spre îmbunătățirea sănătății populației prin supravegherea, prevenirea și protecția sănătății, precum și prin reducerea inechităților în distribuirea și utilizarea serviciilor de sănătate publică. Reorganizarea din cadrul serviciului care funcționează într-o rețea de laboratoare microbiologice (37), sanitar-igienice (37) și radiologice (mun. Chișinău, CNSP, mun. Bălți) este prioritară, deoarece aici se efectuează investigații în domeniul sănătății publice în relație cu factorii de risc microbiologici, chimici și radiologici [14, 19, 21]. Mai mult decât atât, în cadrul acestor laboratoare se efectuează investigații clinice de diagnostic care nu sunt realizate de alte servicii (de ex., investigații de diagnostic al HIV/SIDA, al infecțiilor extrem de contagioase și gripei, investigații toxicologice).

În baza rapoartelor statistice ale centrelor de sănătate publică municipale și teritoriale, anual se efectuează evaluarea și monitorizarea indicatorilor de activitate în domeniul cercetărilor de laborator microbiologice (inclusiv serologice, virusologice și parazitologice), sanitar-igienice (sau fizico-chimice), radiochimice și măsurătorilor radiologice, a factorilor fizici, cu stabilirea obiectivelor și a direcțiilor prioritare de dezvoltare a domeniilor de laborator.

Echipamentul existent utilizat în laboratoare (termostate, autoclave, echipament *ELISA*, balanțe de laborator, echipament pentru cromatografie, spectrofotometre de absorbție atomică etc.) este uzat tehnic și moral (circa 70% de uzură) și necesită frecvent reparații curente sau capitale. Deseori deservirea acestuia este costisitoare și puțin accesibilă din cauza costului exagerat al serviciilor și lipsei specialiștilor calificați în domeniu, precum și a pieței slab dezvoltate de achiziție a pieselor de

schimb. Metodele de control existente nu asigurau investigațiilor veridicitate și calitate înaltă. Echiparea cu utilaj de laborator modern performant a permis lărgirea spectrului (nomenclatorului) investigațiilor la determinarea compușilor chimici, creșterea gradului de veridicitate și precizie, a eficienței și eficacității investigațiilor cu scopul realizării sarcinilor de bază ale supravegherii și protecției sănătății publice. Ca rezultat al regionalizării sistemului de laborator, au fost implementate 96 de metode noi de investigație, inclusiv 68 de standarde și 52 de metode cu utilizarea utilajului performant implementat.

În conformitate cu prevederile legislației naționale, cu alinierea la legislația UE și prevederile recomandărilor organismelor internaționale (OMS, CDC), SSSSP din țară urmează să implementeze noi metode de diagnostic de laborator. La compartimentul "supravegherea și diagnosticul bolilor transmise" este necesar de a extinde testările diverselor materiale clinice cu scopul identificării agenților patogeni ai diferitor boli infecțioase, pentru care astăzi persistă impedimente considerabile în diagnosticarea și asigurarea accesului populației, cum ar fi: hepatitele virale, HIV/SIDA, grupa de virusuri herpetici, infecțiile organelor respiratorii, ale organelor urogenitale (chlamidioza, urea-/micoplasmoza), invaziile parazitare, infecțiile imunodirijabile, infecțiile tractului gastrointestinal, maladiile transmise prin vectori (malaria, borelioza Lyme, encefalita acariană, febrele Q și West-Nile etc.), alte boli infecțioase (yersinioze, campilobacterioze, listerioze, infecții cu rotavirusuri, encefalite virale etc.), inclusiv determinarea indicatorilor microbiologici de inofensivitate a apei, a produselor alimentare și a altor elemente ale mediului ambiant.

Reorganizarea rețelei de laboratoare a constat în crearea, la nivel regional, a serviciilor de laborator în sănătate publică prin dotarea și fortificarea laboratoarelor din CSP teritoriale, care au fost selectate în calitate de centre regionale. Astfel, a fost efectuat un studiu cu privire la eficacitatea serviciului de laborator al CSP teritoriale și la impactul reorganizării lor în regionale, precum și la beneficiul direct adus populației arondate centrelor regionale. În urma reorganizării laboratoarelor sistemului de sănătate publică au fost fortificate laboratoarele regionale, care pot oferi un răspuns adecvat în caz de urgențe de sănătate publică și pot asigura suport de laborator serviciilor esențiale.

În cadrul studiului s-a efectuat interviuarea specialiștilor de laborator, a specialiștilor din sectorul operativ și a beneficiarilor serviciilor de laborator. Majoritatea interviuărilor au oferit anumite sugestii și comentarii:

- fortificarea capacităților și a posibilităților centrului, utilizarea eficientă a echipamentului performant;
- ideea de reorganizare a fost foarte bună, însă mecanismul de implementare nu a fost bine chibzuit;
- se cere o dotare mai bună, investigații efectuate cu echipament performant;
- reducerea cheltuielilor de menținere a laboratoarelor și de regie;
- aparatajul performant ar trebui să prevadă și salarii corespunzătoare;
- pentru implementarea metodelor noi – deservirea a trei raioane – este nevoie de o finanțare adecvată, salarii corespunzătoare;
- este necesară instruirea suplimentară a colaboratorilor din laboratoare la locul de muncă;
- de majorat salariile specialiștilor de laborator în legătură cu lipsa cadrelor și cu creșterea volumului de lucru;
- reducerea cheltuielilor și majorarea volumului de lucru;
- elaborarea criteriilor activității privind volumul investigațiilor;
- colegii din CSP teritoriale nu sunt de acord cu reorganizarea serviciului;
- colegii din teritorii nu sunt activi în colaborare.

Pentru asigurarea comunicării dintre componentele structurale ale instituției și în relațiile cu alte laboratoare și instituții, este necesar un instrument cum ar fi managementul informațional, care ar asigura supravegherea și controlul documentelor, fluxul de lucru al acestora, viteza de luare a deciziilor la nivel managerial etc. În Conceptul de dezvoltare a laboratoarelor serviciului, autorul fiind membru al echipei de elaborare și promovare a acestui act normativ, s-a propus să fie instituit un sistem informațional care să asigure eficientizarea managementului în serviciul de laborator al sănătății publice, integrarea laboratoarelor în sistemul informațional comun, asigurarea și respectarea aspectelor etice, confidentiale și securitatea datelor, accesibilitatea datelor de acces public, sporirea operativității de comunicare către beneficiarii rezultatelor investigațiilor și măsurătorilor de laborator. Întărirea sistemului informațional în laboratoare este extrem de importantă pentru construirea unui sistem al calității viabil și competitiv. Pentru un management eficient al laboratoarelor este necesar *Manualul calității*, obligatoriu în toate laboratoarele, conform prevederilor Standardului *ISO 15189*. În cadrul studiului, acest manual a fost prezent în toate laboratoarele. Studiul a demonstrat, de asemenea, că în toate laboratoarele este elaborat un

sistem de numerotare și codificare a documentelor, cu un cod specific tipului de document.

Există o colaborare satisfăcătoare între laboratoarele practice și științifice ale Serviciului de Supraveghere de Stat a Sănătății Publice, ale Academiei de Științe și între diverse laboratoare în cadrul testărilor inter-laboratoare. Colaborarea cu laboratoarele din subordinea altor autorități (Ministerului Agriculturii și Industriei Alimentare, Ministerului Mediului, Ministerului Apărării, Ministerului Afacerilor Interne etc.), cu laboratoare private, instituții academice, atât pentru cercetare, cât și în urgențele de sănătate, pentru unele componente este limitată.

Actualmente, activitatea de colaborare intersectorială cu partenerii sociali dotați cu servicii de laborator este preponderent formală, fără o legătură sistemică de măsuri orientate spre realizarea sarcinii menționate mai sus. Comunicarea și informarea reciprocă despre măsurile și rezultatele activității întreprinse au loc de la caz la caz. Astăzi, principiul colaborării intersectoriale între ministere și departamente se realizează prin grupuri de lucru și doar în etapa consultării politicilor de sănătate, protecției consumatorilor ș.a. În ceea ce privește rezultatul implementării politicilor, colaborarea și comunicarea intersectorială sunt insuficiente, cu excepția activităților unor departamente care solicită și organizează măsuri de cercetări inter-laborator pentru verificarea veridicității rezultatelor obținute.

Având în vedere problemele expuse mai sus, soluția rațională identificată a fost reorganizarea rețelei de laboratoare din cadrul sistemului de sănătate publică și crearea nivelului regional al serviciilor de laborator prin dotarea și fortificarea laboratoarelor din CSP teritoriale selectate în calitate de centre de performanță (regionale).

În calitate de criterii de selectare a amplasării laboratoarelor de performanță (regionale) pentru servicii de sănătate publică au fost acceptate următoarele:

1. Laboratorul de performanță (regional) selectat să fie amplasat la o distanță de maximum două ore de parcurs cu transport auto din orice punct al teritoriului deservit – pentru asigurarea accesului populației la servicii de laborator performante.

2. Numărul populației din zona de prestare a serviciilor să permită asigurarea sarcinii de proiect al echipamentului (utilajului) pentru asigurarea cost-eficienței serviciilor de laborator.

În urma aplicării acestor criterii, au fost selectate 10 centre de sănătate publică teritoriale, laboratoarele cărora întrunesc criteriile date (v. tabelul).

Laboratoarele de performanță din cadrul CSP teritoriale

Nr. d/o	Denumirea localității (centrul de performanță regional)	Zona de deservire	Aria teritoriului deservit (raioane)	Numărul populației deservite
1.	Laboratorul de performanță CSP Edineț	Nord	Edineț, Briçeni, Ocnița, Dondușeni,	270 100
2.	Laboratorul de performanță CSP mun. Bălți	Nord	mun. Bălți, Râșcani, Glodeni, Sângerei, Fălești	374 400
3.	Laboratorul de performanță CSP Soroca	Nord	Soroca, Florești, Drochia	323 900
4.	Laboratorul de performanță CSP Ungheni	Centru	Ungheni, Călărași, Nisporeni,	264 000
5.	Laboratorul de performanță CSP mun. Chișinău	Centru	or. Chișinău, Ialoveni, Strășeni, Criuleni.	1 088 400
6.	Laboratorul de performanță CSP Orhei	Centru	Orhei, Șoldănești, Rezina, Telenești	308 900
7.	Laboratorul de performanță CSP Hâncești	Centru	Hâncești, Leova, Basarabeasca, Cimișlia	266 600
8.	Laboratorul de performanță CSP Căușeni	Sud	Căușeni, Anenii Noi, Ștefan-Vodă	247 300
9.	Laboratorul de performanță CSP Cahul	Sud	Cahul, Căntemir, Taraclia	231 800
10.	Laboratorul de performanță CSP Comrat (UTA Găgăuzia)	Sud	Comrat, Ceardâr-Lunga, Vulcănești.	160 600

Ținând cont de prevederile criteriilor, s-a acceptat de a amplasa trei laboratoare de performanță (regionale) cu atribuții zonale de deservire – în municipiile Chișinău, Bălți și Cahul. Astfel, la moment, din cele 36 de CSP teritoriale amplasate în fiecare raion și în CNSP, în care funcționau laboratoare microbiologice și sanitar-igienice, s-au dezvoltat și fortificat 10 laboratoare de performanță (regionale), identificate în cadrul CSP teritoriale. CNSP/ANSP, având în componență laboratoarele de referință, își păstrează statutul de centru metodic, științific și de instruire al sistemului de sănătate publică la nivel național.

În cadrul reorganizării laboratoarelor sistemului de sănătate publică s-a propus fortificarea laboratoarelor de performanță (regionale) care vor permite de a răspunde adecvat în urgențele de sănătate publică și a asigura suportul de laborator al serviciilor esențiale de sănătate publică. Rețeaua a inclus, așadar, 10 laboratoare de performanță (inclusiv două municipale) și laboratoarele de referință de

la nivel național (CNSP/ANSP), care au preluat gradual volumul investigațiilor din teritorii. Instituțiile medico-sanitare publice pot beneficia de servicii de laborator pentru diagnosticul bolilor infecțioase prin contractare direct în cadrul laboratoarelor regionale sau prin intermediul punctelor de colectare teritoriale.

Totodată, în cadrul reorganizării realizate s-a creat un sistem de transportare a probelor, dotat cu transport specializat și autorizat, care să asigure recepționarea la timp a probelor în laboratorul regional, în condiții optime (temperatură, medii de cultură, excluderea contaminării, păstrarea integrității etc.), într-un mod care nu prezintă pericol pentru sănătatea persoanei aflate în contact cu proba și pentru mediul ambiant în timpul transportării. În cadrul dezvoltării rețelei noi de laboratoare, s-a propus de a crea în fiecare centru de sănătate publică regional laboratorul *controlul factorilor fizici* ca o subdiviziune a secției *sănătate ocupațională* a CSP regional. Investigațiile de rutină a factorilor fizici (microclimă, iluminare etc.), care nu necesită utilaj costisitor și condiții de laborator speciale, pot fi efectuate de toate CSP, iar altele cu utilizarea utilajului costisitor, conform nomenclatorului de investigații, pot fi realizate în laboratoarele de performanță și la nivel național.

În scopul sporirii capacităților de reacționare la urgentele radiologice, accidentele cu radiații și pentru asigurarea securității radiologice a produselor alimentare, a obiectelor mediului ambiant, protecției mediului ambiant, pentru prevenirea acțiunilor nefaste ale radiațiilor ionizante în cadrul sectoarelor medical, industrial și altor sectoare ale economiei naționale asupra populației și a personalului expus profesional la radiații ionizante; pentru asigurarea cuprinderii cu testarea, în cadrul controlului calității, a instalațiilor pentru radiografie, radioscopie, tomografie computerizată, radiologie intervențională, se propune de a fortifica un laborator radiologic la nivel național (Centru de radioprotecție) și a crea trei laboratoare radiologice de performanță (cu atribuții zonale) în mun. Chișinău, Bălți și Cahul, cu echiparea adecvată cu aparatură spectrometrică, dozimetrică și radiometrică.

Discuții

Pentru o abordare complexă a reformei serviciului de laborator al sănătății publice, a fost efectuată **analiza SWOT**.

Puncte tari. Rețelele de laboratoare de sănătate publică, existente în țară, includ laboratoare microbiologice, chimice și radiologice acreditate, capabile să identifice și să confirme o serie de riscuri de origine biologică, chimică, radiologică pentru sănătatea publică. A fost elaborat și promovat *Programul de dezvoltare a rețelei de laboratoare în cadrul sistemului de sănătate publică din Republica Moldova*. Sistemul de

supraveghere, care include raportarea electronică a bolilor transmisibile, este funcțional. A fost efectuată alinierea activității rețelei de laboratoare la rigorile Regulamentului Sanitar Internațional. A fost implementat parțial sistemul de management al calității. Toate laboratoarele CSP sunt acreditate de Consiliul Național de Evaluare și Acreditare în Sănătate, conform standardelor elaborate pe baza ISO.

Puncte slabe. Totodată, analiza SWOT a demonstrat capacități umane limitate (insuficiență de specialiști de laborator instruiți) pentru implementarea echipamentelor și a tehnicilor noi performante, legate de îmbătrânirea personalului, salariile nemotivante pentru tineret, utilajul în mare parte învechit. Sunt insuficiente dotările laboratoarelor de sănătate publică pentru realizarea sarcinilor la zi. Sunt dispersate responsabilitățile pentru protecția sănătății în raport cu factorii de mediu (apă, aer, produse și mărfuri, condiții de muncă, instruire, habituali) între diferite instituții (subordonate diferitor ministere). Se atestă unele dublări ale funcțiilor organelor de supraveghere de stat și lipsa schimbului de informații și a coordonării. Se atestă lipsa la nivel de țară a unui organ abilitat pentru organizarea testelor de comparație inter-laboratoare, inclusiv în domeniul de sănătate publică. De asemenea, la nivel național lipsește o politică privind nominalizarea laboratoarelor de referință în diferite domenii de activitate. Nu sunt create și acreditate în ordinea stabilită laboratoare naționale de referință în unele domenii, inclusiv în controlul produselor alimentare etc. În cadrul studiului s-au atestat cunoștințe limitate pentru implementarea și îmbunătățirea continuă a sistemelor de management al calității în laboratoarele CSP, care sunt documentate, de regulă, în perioadele de pregătire către acreditare/reacreditare. Rezultatele anchetării din studiul efectuat au demonstrat că auditul intern de evaluare a calității în activitatea de laborator are un caracter sporadic, în special la nivelul CSP teritoriale.

Oportunități. A fost asigurată susținerea de către Guvernul Republicii Moldova și MS/MSMPS a *Strategiei de fortificare, dotare și modernizare a capacităților de laborator ale sistemului de sănătate publică* din sursele financiare interne și externe (grant și împrumut). Concomitent, a fost asigurată susținerea din partea OMS, ceea ce a oferit posibilitatea de colaborare internațională în vederea fortificării suportului legislativ și instructiv-metodic pentru serviciul de sănătate publică. Începând cu anul 2013, există posibilitatea de a fortifica efectivul serviciului cu tineri specialiști absolvenți de rezidențiat în sănătatea publică.

Riscuri. S-a atestat în societate o conștientizare insuficientă a eficienței implementării principiului de profilaxie, de prevenire a bolilor și de protecție a sănătății, fapt ce influențează negativ activitatea ser-

viciului de laborator al sănătății publice. S-a diminuat esențial prestigiul specialităților de sănătate publică, fapt determinat inclusiv de nivelul scăzut al protecției sociale și de nesoluționarea problemei de motivare a specialiștilor din sănătate. Pe parcursul desfășurării studiului au fost adoptate o serie de acte normative, care au perturbat parțial inițiativele acceptate anterior în domeniul supravegherii sănătății publice și de implementare de facto în sistemul de sănătate a principiului profilactic. Au apărut dificultăți în

finanțarea instituțiilor de sănătate publică, ceea ce a afectat semnificativ serviciul de laborator.

În cadrul studiului a fost prevăzută elaborarea unui algoritm al activității laboratoarelor performante pentru SSSSP și a mecanismului de implementare (figurile 1, 2). Astfel, pentru crearea algoritmului am utilizat strategia OMS *Vision 2020: Better Labs – Better Health* (Laboratoare mai bune – sănătate mai bună), am evaluat situația curentă, am stratificat algoritmul în cinci nivele și am propus recomandări concrete, care au stat la baza actelor normative ulterioare.

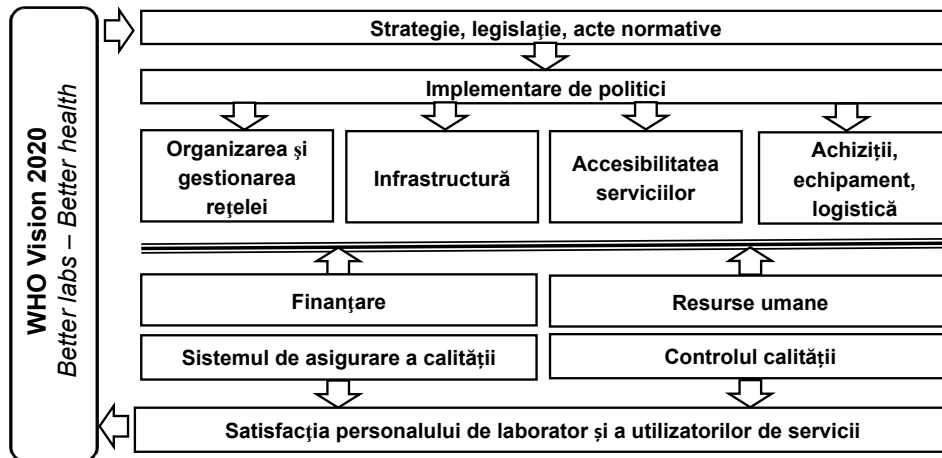

Figura 1. Proiectul algoritmului de reformare a rețelei de laboratoare a Serviciului de Supraveghere de Stat a Sănătății Publice din Republica Moldova

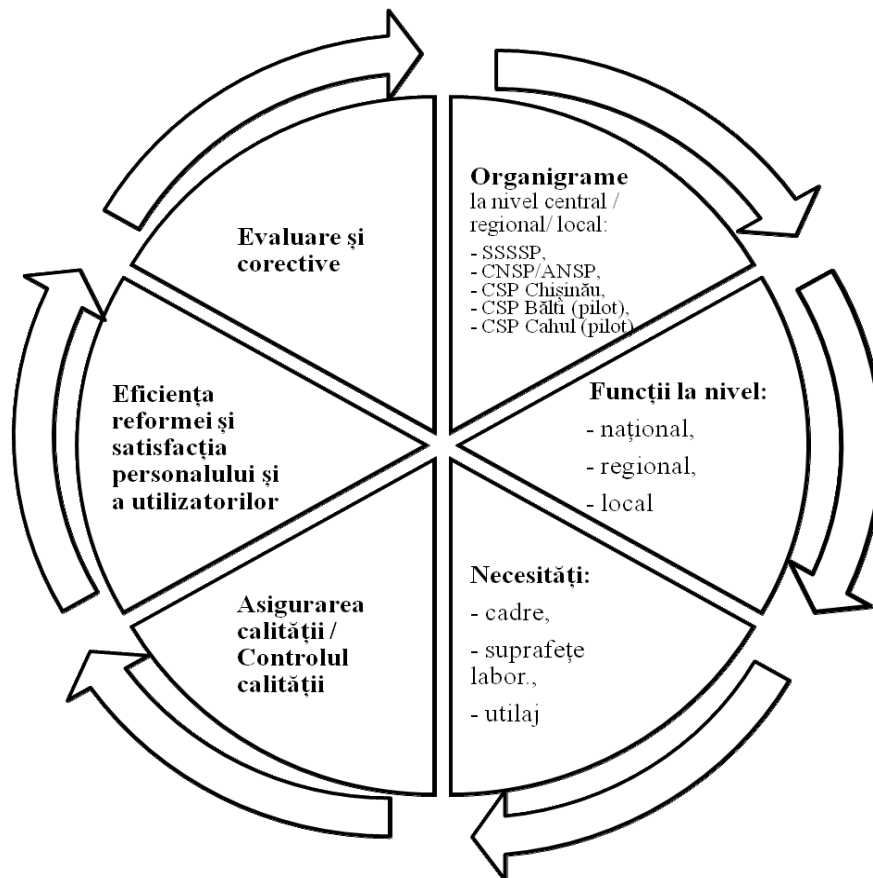

Figura 2. Proiectul mecanismului de reformare a sistemului de laborator al Serviciului de Supraveghere de Stat a Sănătății Publice din Republica Moldova

Concluzii

1. Studiul privind optimizarea activității serviciului de laborator în condițiile socioeconomice noi a scos în evidență rezultate originale privind activitatea laboratoarelor de performanță, a filialelor laboratoarelor de performanță și beneficiarii serviciilor de laborator. Conceptul reformei rețelei de laboratoare a sistemului de sănătate publică a fost oportun, fiind confirmat de rezultatele implementării proiectelor MS/MSMPS, Comisiei EU și Agenția Japoneză pentru Cooperare Internațională.

2. Evaluarea infrastructurii, asigurarea cu cadre, dotarea laboratoarelor teritoriale, capacitățile lor de satisfacere a cerințelor utilizatorilor au fost apreciate ca "insuficiente".

3. Sistemul de management al calității pentru laboratoarele de sănătate publică, aplicat complex, poate asigura calitatea cea mai bună a investigațiilor și a măsurătorilor, inclusiv pentru laboratoarele de sănătate publică.

4. Rețeaua de laboratoare a sistemului de sănătate publică este una complexă și pentru a atinge calitatea cea mai bună, toate elementele sistemului trebuie să funcționeze coerent. Abordările de implementare pot varia în funcție de loc și de circumstanțe.

5. Au fost stabilite elementele funcționalității și eficienței serviciului de laborator al sistemului de sănătate publică, a fost elaborat un model optim de modernizare a rețelei de laboratoare și un mecanism de implementare adecvat.

Bibliografie

- Bahnarel I. Sănătatea publică. In: *Academos: Revista de Știință, Inovare, Cultură și Artă*. 2009, vol. 1(12), pp. 63-64.
- Bahnarel I. ș.a. *Supravegherea de stat a sănătății publice în Republica Moldova: raport național*. Chișinău: Serviciul de Supraveghere de Stat a Sănătății Publice, 2015. 175 p.
- Biroul Regional OMS pentru Europa. *Prevalența factorilor de risc pentru bolile netransmisibile în Republica Moldova – STEPS 2013*. Copenhagen: WHO, 2014. 224 p.
- Centrul Național de Management în Sănătate. *Anuar Statistic Medical "Sănătatea publică în Moldova". 2006–2015*. Disponibil pe: <http://www.cnms.md/ro/rapoarte/anuar-statistic-medical>
- Centrul Național de Management în Sănătate. *Anuar Statistic Medical "Sănătatea publică în Moldova în 2016"*. Chișinău, 2017. 347 p.
- Centrul Național de Management în Sănătate. *Evoluția sistemului sănătății din Moldova în anii de guvernare proeuropeană, 2009-2013*. Chișinău, 2014. 314 p.
- Centrul Național Științifico-Practic de Medicină Preventivă. *Studiul demografic și de sănătate din Republica Moldova 2005*. Chișinău: Gunivas, 2006. 370 p.
- Corețchi L. ș.a. Efectele medico-biologice ale expunerii la radon. In: *Sănătate Publică, Economie și Management în Medicină*. 2011, nr. 1, pp. 24-27.
- Friptuleac Gr. ș.a. Particularitățile calității apei potabile și starea de sănătate a copiilor în aspectul modificărilor sezoniere. In: *Buletinul Academiei de Științe a Moldovei. Științe medicale*. 2010, vol. 5(28), pp. 87-93.
- Friptuleac Gr., Bahnarel I. Sănătatea copiilor și factorii de risc. In: *Materialele Conferinței științifico-practice naționale cu participare internațională „Sănătatea copiilor și factorii exogeni de risc”*. Chișinău: UASM, 2012, pp. 6-9.
- Friptuleac Gr., Opopol N., Bahnarel I. *Factorii de risc din mediu și sănătatea. Materialele Conferinței științifico-practice, 23 aprilie 2010*. Chișinău: Societatea Științifică a Igieniştilor din RM, 2010. 188 p.
- Hotărârea Guvernului cu privire la aprobarea Politicii Naționale de Sănătate a Republicii Moldova pentru anii 2007-2021. Nr. 886 din 06 August 2007. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 127-130 (931) din 17.08.2007.
- Hotărârea Guvernului cu privire la Serviciul de Supraveghere de Stat a Sănătății Publice. Nr. 384 din 12.05.2010. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 78-80 din 21.05.2010.
- Hotărârea Guvernului cu privire la aprobarea Programului de stat privind dezvoltarea și dotarea tehnico-materială a SSSSP pentru anii 2011-2016. Nr. 165 din 17.03.2011. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 43-45(198) din 25.03.2011.
- Hotărârea Guvernului cu privire la aprobarea Strategiei de dezvoltare a sistemului de sănătate în perioada anilor 2008-2017. Nr. 1471 din 24 decembrie 2007. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 8-10(43) din 15.01.2008.
- Hotărârea Guvernului cu privire la aprobarea Strategiei naționale de sănătate publică pentru anii 2014-2020. Nr. 1032 din 20 decembrie 2013. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 304-310(1139) din 27.12.2013.
- Lozan O., Cojocar R., Rimiș C. *Managementul calității în laboratoarele din sistemul sănătății*. Manual. Chișinău, 2017. 330 p.
- Ordinul MS nr. 668 din 10.06. 2013 *Cu privire la implementarea Programului de dezvoltare a rețelei de laboratoare în cadrul Serviciului de Supraveghere de Stat a Sănătății Publice din Republica Moldova*. Disponibil pe: http://old2.ms.gov.md/sites/default/files/legislatie/ordinul_668.pdf
- Pantea V., Opopol N., Bahnarel I. ș.a. *Sănătatea în relație cu mediul de existență*. Chișinău, 2007. 84 p.
- Biological and chemical terrorism: strategic plan for preparedness and response. In: *MMWR Recomm. Rep.* 2000, vol. 49(RR-4), pp. 1-14.
- Boehme M.S., Somsel P.A., Downes F.P. Systematic review of antibiograms: a national laboratory system approach for improving antimicrobial susceptibility testing practices in Michigan. In: *Public Health Rep.* 2010, vol. 125 (suppl. 2), pp. 63-72.
- Burton Wilcke, et al. *The core function of state public health laboratories*. Atlanta: CDC, 2010. 20 p.
- Larsen B. Hygiene and health in developing countries: defining priorities though cost-benefit assessment. In: *International Journal of Environmental Health Research*. 2003, nr. 13, pp. 37-46.
- Malchaire J. *Guide. A classification of methods for assessing and/or preventing the risks of musculoskeletal disorders*. Catholic University of Louvain. Bruxelles: European Trade Union Institute, 2011. 48 p.
- Salaru I., Gheorghita S., Ciobanu A., et al. *Analysis of public health operations, services and activities in the Republic of Moldova*. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe, 2012. 112 p.
- Whitehead M., Dahlgren G., Gilson L. Developing the policy response to inequities in health: a global perspective. In: *Challenging inequities in health. From ethics to action*. New York: The Rockefeller Foundation, 2001, pp. 309-323.
- Wilkinson R. *Unhealthy societies: the affection of inequality*. London: Routledge, 1996. 368 p.

Octavian Grama, competitor,
Catedra de management și psihologie,
IP USMF Nicolae Testemițanu,
tel.: 069133798, e-mail: grama.octavian@gmail.com